

Johann Christian Stark – en doktor i goda poeters sällskap

|| En doktor som vann poeterna Goethes och Schillers förtroende var Johann Christian Stark, född i Weimar 1753.

Må himlen vara er gunstig och bevaka er, ty ni ger edra medmänniskor alltid tröst och glädje, när ni kommer till dem, skrev fru Charlotte Schiller i juli 1791 till Stark, som just skött hennes make under hans första svåra pleuro-pneumoni.

Goethe, som också var nämnde doktors patient, skrev:

Vi leva så länge, som Gud har bestämt, men det är stor skillnad, om vi lever jämmerligt som hundar eller väl och friska. Därvidlag förmår en klok läkare mycket.

Johann Christian Stark, promoverad 1777, senare professor och livmedikus samt föreståndare för barnmorskeanstalten i Jena, var en av sin tids stora. År 1781 grundade han en poliklinik, där medellösa behandlades och fick mediciner kostnadsfritt. Som akademisk lärare och god pedagog var Stark mycket uppburen av sina studenter.

Läkarvetenskapen skall man bedriva med största flit, men inte för inkomstens skull utan av kärlek till nästan, står det i hans skrift »Studier över en riktig och en falsk läkarpolitik«.

Stark arbetade också för att förbättra läkarnas vid denna tid dåliga ekonomiska situation. Han krävde fasta läkararvoden och föreslog inrättande av en sjukkasse, dit varje medborgare skulle betala ett månatligt belopp – en för sin tid revolutionerande tanke. I sina skrifter var han kritisk mot tidens systembyggande medicinteoretiker, och han betonade värdet av de praktiska observationerna vid sjuksängen.

År 1784 blev han berömd för ett lyckosamt kejsarsnitt på en kvinna med bäckenförträngning, som förut genomgått två katastrofala förlossningar. Vid det senaste hade barnet måst styckas för att rädda moderns liv. Nu gjorde Stark kejsarsnitt hemma i patientens bostad med patienten liggande på en soffa, givetvis utan någon form av bedövning. Han lade ett nedre medellinjesnitt, öppnade

livmodern och lirkade ut ett levande barn inom fem minuter. När han löste placenta uppstod en häftig blöd-

Johann Christian Stark (överst) var Schillers och Goethes husläkare.

ning; livmodern drog sig dock snabbt samman. Patienten var nu medvetlös av smärta och blodförlust. Stark torkade ur livmodern med en svamp och lade sedan ett kraftigt förband om såret. På tredje dagen fick kvinnan hög feber och kräktes, buken var uppdriven och öm. Lavemang med sjölokshonung (scilla), vinättika och kamomill hade ingen effekt. På femte dagen vände det emellertid. Tarmen började sköta sig, såret varade sig och spolades dagligen med kinabark- och arnikalösning. Livmodern spolades dagligen och läkte. Stark såg sedan till att även bukväggssåret läkte, och patienten tillfrisknade helt.

Som husläkare för Schiller och hans familj skötte Stark också fru Schillers förlossningar skickligt. Efter sin tredje förlossning utvecklade hon en post partum-psykos med förvirring, sömnlöshet och dagslånga stuportillstånd. Stark bedövade med opium och hyoscyamus, stimulerade med kamfer och mysk, gav senapsomslag och blåsdrivande plåster och lade kalla salmiakomslag på patientens huvud. Efter två månader var hon återställd och genomgick senare en fjärde förlossning utan komplikationer

Att vara husläkare hos Schillers var inte alltid så lätt. Schiller var ju själv utbildad läkare och ville alltid diskutera diagnos och behandling och kontrollera recepten, inte minst när det senare gällde hans barn, som Stark bl a smittkoppsympade.

Schiller själv insjuknade i januari 1791 med feber, blodhosta och tryck över bröstet. Stark satte in åderlätning, blodiglar och blåsdrivande plåster. Sjukdomen drog ut på tiden, med nya feberperioder, andnöd och svag puls. Patienten ordinerades opium, som gav lugn sömn, lavemang, dragplåster, kamfer och mysk. Han fick kramp i mellangärdet och koliksmärtor och behandlades med örtbad och arivningar, diet och hank samt kinabark och kvasia som aptitretare. Han hade sannolikt en pleuro-pneumoni, som gav upphov till bronkiektasier, bröt igenom diafragma och alstrade en subfrenisk abscess med adherenser som under följande år orsakade upprepade subileusattacker. Han hade också upprepade pneumonier. Stark stod honom ständigt bi och for ofta mitt i natten från Jena till Weimar när Schiller fått ett nytt anfall av feber och ileus. Schiller avled 1805 i en sådan attack, 45 år gammal.

Även familjen Goethe fick ofta besök av doktor Stark. Han smittkoppsympade Goethes son August 1793. För detta avböjde han honorar – Goethes förtroende var honom belöning nog.

År 1801 drabbades Goethe av svår hosta samt erysipelas i ansiktet och var allvarligt sjuk. Stark åderlät, och post eller propter tillfrisknade patienten. Några år senare sjuknade Goethe med njurstensanfall, som Stark lyckades bryta, liksom han också kunde kurera flera anfall under de följande åren.

Efter slaget vid Jena 1806 vårdade Stark utan åtskillnad sårade tyskar och fransmän. Napoleon belönade honom med Hederslegionen. År 1811 avled han, 58 år gammal.

Nils Brage Nordlander
med dr, Uppsala

Referenser

- Theopold W Schiller – sein Leben und die Medizin im 18. Jahrhundert. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag, 1964.
- Wenzel M. Goethe und die Medizin. Insel Verlag, 1992.
- Dewhurst K, Reeves N. Friedrich Schiller. Medicine, psychology, literature. Oxford: Sandford Publications, 1978.